

13.306.

КОМУНІСТИЧНА ОСВІТА

2

ВИДАВНИЦТВО „РАДЯНСЬКА ШКОЛА“

З М І С Т

ЛИСТ г. ІВАНОВА І ВІДПОВІДЬ г. СТАЛІНА	1
ДО 20 РОКОВИН РОБІТНИЧО-СЕЛЯНСЬКОЇ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ І ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОГО ФЛОТУ	
<i>К. Є. Ворошилов</i> — 20 років Робітничо-Селянської Червоної Армії і Військово-Морського Флоту (промова на урочистому засіданні Московської Ради РСІЧД)	6
<i>Указ Президії Верховної Ради СРСР</i> — Про встановлення ювілейної медалі „XX років Робітничо-Селянської Червоної Армії“	23
Про нагородження командного, політичного і начальницького складу РСЧА та Військово-Морського Флоту ювілейною медаллю „XX років РСЧА“	24
Нагородження орденами СРСР командного і начальницького складу Робітничо-Селянської Червоної Армії	25
Нагородження командирів, політпрацівників, начальників і молодших командирів-червонофлотців Військово-Морського Флоту	26
<i>Указ Президії Верховної Ради СРСР</i> — Про амністію на відзнаку 20-річчя Робітничо-Селянської Червоної Армії	27
Привітання Виконавчого Комітету Комуністичного Інтернаціоналу Робітничо-Селянській Червоної Армії і Військово-Морському Флоту	28
ДО ВИБОРІВ У ВЕРХОВНУ РАДУ	
Постанова V сесії Центрального Виконавчого Комітету УРСР XIII скликання — Про затвердження „Положення про вибори до Верховної Ради УРСР“	30
Положення про вибори до Верховної Ради УРСР	30
ПАМ'ЯТІ СЕРГО ОРДЖОНІКІДЗЕ	
Ім'я Серго житиме у віках	39
Г. К. Орджонікідзе (Біографічна довідка)	42
СЛАВНА ПЕРЕМОГА ПАПАНІНЦІВ	
ДО 60-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ГРИГОРІЯ ІВАНОВИЧА ПЕТРОВСЬКОГО	
<i>Про затвердження тов. Коротченка Дем'яна Сергійовича головою Ради Народних Комісарів УРСР</i>	52
ДО 20-РІЧЧЯ ДЕКРЕТУ ПРО ВІДОКРЕМЛЕННЯ ЦЕРКВИ ВІД ДЕРЖАВИ І ШКОЛИ ВІД ЦЕРКВИ	
<i>А. Слуцький</i> — Історичний декрет	53
МОВА І ЛІТЕРАТУРА В ШКОЛІ	
<i>А. Феоктістов</i> — Шляхи роботи над лексикою учня	58
<i>А. Понаровська</i> — До методики викладання другорядних членів речення	68
<i>І. Стратілат</i> — Вивчення другорядних членів речення в школі	80
<i>Ф. і Т. Бугайко</i> — Літературне читання в 5—7 класах	87
ГЕОГРАФІЯ В ШКОЛІ	
<i>І. Сподобін</i> — Вивчення теми „Рух Землі навколо Сонця“ в 5 класі	97
<i>О. Василенко</i> — Саморобне наочне приладдя по географії	103
<i>В. Тверської</i> — Вивчення географічної номенклатури в школі	113
ПРИРОДОЗНАВСТВО В ШКОЛІ	
<i>Н. Урусова</i> — Методична розробка теми „Розвиток рослин“	119
<i>О. Пидружак</i> — Організація живих кутків у початковій школі	128
<i>В. Брєзнік</i> — Демонстрація за допомогою мікроскопа з ушкодженням	143
ВИХОВНА РОБОТА В ШКОЛІ	
<i>П. Чижова</i> — Про виховання соціалістичного ставлення до праці в учнів старших класів середньої школи	146
<i>І. Дем'яненко</i> — Про організацію антиреалістичної роботи в школі	159

Видав. Держанне в-во
„Радянська школа“
Техредактор
П. Монжеран

Знамо до виробн. 25/1 1938 р.
План. до друку 27/11 1938 р.
Формат паперу 72×105^{1/16}
10^{1/2} друк. арк. 130.000 друк.
знаків в 1 папер. арк. Уповнов.
ГоловаITU № 626. Зам. № 145.
Тираж 13936 прим.
4 полігр. ф-ка ім. Леніна.
Київ, пл. Калініна, 2.

П. ЧАМАТА

ПРО ВИХОВАННЯ СОЦІАЛІСТИЧНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

Комуністичне виховання нашого молодого покоління включає, як складову частину, нове, соціалістичне ставлення до праці, звички та уміння працювати, уміння пов'язувати кожний крок своєї діяльності з загальною справою побудови соціалізму.

Це ставить перед нами завдання виховати в молоді любов, пошану до праці, виховати розуміння того, що праця є основа нового ладу, що перехід до комунізму пов'язаний з необхідністю дедалі все вище й вище підносити продуктивність праці і поліпшувати її якість.

Ми повинні виховати в наших учнів свідомість того, що їх добра робота в школі і поза школою є обов'язок перед державою, урядом, партією і перед вождем народу товаришем Сталіним, подяка за вільне, щасливе, радісне життя.

Наші діти, в масі своїй, усвідомлюють це піклування про себе і відповідають на нього глибокою любов'ю до нашого уряду та партії, до своєї соціалістичної батьківщини і особисто до товариша Сталіна. Сотні тисяч і мільйони нашої молоді наполегливо, справді по-соціалістичному борються за опанування основ наук, являючись справжніми відмінниками. Сотні і тисячі наших дітей знає велика Радянська країна, як таких, що відважувалися заради любові до

своєї батьківщини на справжні героїські вчинки — одні зразковою роботою на соціалістичних ланах (піонерка Мамлакат Нахангова), інші на фронті боротьби з куркульством (піонер Павлик Морозов), ще інші на фронті охорони кордонів нашої великої батьківщини (в затримці шпигунів, диверсантів), на залізницях (в попередженні аварій) і т. д. Все це є діти, в яких яскраво виявлені якості нової людини, сформовані в умовах соціалістичного будівництва.

Це є ті досягнення, якими по праву може пишатися наша школа, так само, як ними пишається вся країна. Але в виховній роботі нашої школи є не лише те, чим слід пишатися, а й те, що всіма способами треба викорінити. В стінах нашої школи є певна частина учнів, які незадовільно вчаться, не виконують домашніх і класних завдань, не уважні на уроках, не дисципліновані в своїй поведінці в школі і поза школою, учні, що іноді пропускають заняття, запізнюються на уроки й ін. Це — діти, в яких школою не виховано відповідного інтересу та ставлення до навчання, почуття обов'язку вчитися, уміння працювати над навчальним матеріалом і ін.

До цього незадовільного стану в виховній роботі школи чималою мірою спричинилися вороги народу та їх прихвосні, що діяли на цьому фронті. Забрашися з

керівні органи НКО, комсомолу, в відділи народної освіти й ін., вони вели справу так, щоб підмінити справжню виховну роботу з нашими дітьми та молоддю вихвалянням місцевих керівників, урочистими парадами та рапортами, в яких було багато пустих, брехливих слів. Вороги народу навмисне відвертали увагу шкіл, піонерських та комсомольських організацій від тих завдань, про які неодноразово нагадував ЦК ВКП(б) у своїх історичних ухилах. Наміри ворогів народу і тут зірвались: їм не вдалося загальмувати стремління нашої молоді до науки, її жадобу знання. Але й тут вороги народу вчинили чималу шкоду, а тому й на цій ділянці з усією гостротою стоїть питання про ліквідацію наслідків їх шкідництва.

Беручись за цю роботу, ми повинні зважувати на те, що заходи ворогів народу, скеровані на розладнання навчально-виховної роботи школи, знаходили собі ґрунт в тих буржуазних, класово-ворожих, шкідливих теоріях («теорія відмирання школи», комплексна система, різні педологічні теорії і ін.), якими довгий час була засмічена наша педагогічна наука. В цих теоріях, зокрема в так званих педологічних теоріях, викритих і засуджених ЦК ВКП(б), проповідувалось, що навчально-виховна робота школи безсила щось змінити в становищі того чи іншого учня, оскільки ті сили, що нібито впливають на його розвиток, перебувають поза контролем школи. Це був заклик до відмовлення від виховної роботи з дітьми, що на практиці приводило до самопливу, до пресловутого «вільного виховання», до відриву виховної роботи від навчальної, до звільнення від неї основних працівників школи, вчителів.

І деякі рештки та наслідки цього шкідливого погляду заливаються в роботі школи й досі. Вони ви-

являються в тому, що деякі вчителі й досі ще продовжують недооцінювати виховну роботу, самоусовуються від неї, зводючи свої функції виключно до роботи навчальної.

Такий стан виховної роботи в ряді шкіл, хіби, що мають місце при її проведенні окремими вчителями та класними вихователями, ставлять перед нами завдання—мобілізувати увагу широких кіл практичних робітників на цих питаннях і допомогти розв'язувати їх на вищому, проти теперішнього, рівні і з більшими наслідками.

Зупинимось тут на тих питаннях виховної роботи школи, які пов'язані з вихованням у наших учнів соціалістичного ставлення до праці. Ми маємо на увазі такі якості учнів, як комуністичну спрямованість у навчальній роботі, усвідомлення необхідності вчитися і вміння керуватися цією свідомістю при виконанні шкільних завдань, любов до праці, вміння, працювати систематично, дисципліновано, акуратно, наполегливо, критично, з почуттям відповідальності за свою працю, а також за працю своїх товаришів по класу і т. п.

Основна праця учнів є праця навчальна. З перших років своєї навчальної роботи в школі вони виконують велику кількість пов'язаних з нею завдань. При виконанні цих завдань ми повинні виховувати в учнів соціалістичне ставлення до праці.

Насамперед ми повинні виховувати в учнів усвідомлення основних цілей та завдань своєї шкільної роботи, розуміння її зв'язку з загальним процесом соціалістичного будівництва, почуття обов'язку, необхідності вчитися, щоб стати в майбутньому активними, свідомими будівниками соціалізму. Важливість цієї роботи очевидна, оскільки ми знаємо, що найоснов-

нішою рисою соціалістичної праці є її свідомий характер, свідоме віддавання всіх своїх сил, знань і здібностей на загальну справу, на справу побудови соціалізму. Яскраві її прояви ми маємо в найкращих людей нашої країни, у стахановців, які добиваються нечуваної видатності праці в найрізноманітніших галузях народного господарства. Цілком зрозуміло, що й учні наші будуть працювати завзятіше, наполегливіше, старанніше, сумлінніше, коли вони добре розумітимуть, що праця над шкільними завданнями прилучає їх до загального процесу соціалістичного будівництва, що в цьому є їх обов'язок перед державою та партією, що в цьому є запорука найбільшої їх користі для соціалістичної батьківщини, що це має, нарешті, найважливіше значення для виявлення їх творчих сил та можливостей.

Виховати в учнів цю свідомість є справа вчителів, класних керівників, комсоргів, батьків. Навчаючи учнів, передаючи їм знання основ своїх наук, учителі повинні дбати про те, щоб учні розуміли, для чого ці знання їм потрібні, які перспективи відкриває освіта перед ними, як майбутніми будівниками комунізму. Лише при цій умові вчитель зможе забезпечити високу успішність у навчальній роботі і виховати з наших учнів громадян, достойних своєї великої соціалістичної батьківщини.

Цього і досягають у своїй роботі ті вчителі, які провадять її на високому політичному, ідейному рівні.

Вивчаючи досвід їх роботи, ми, насамперед, помічаємо щільну, органічну її пов'язаність з практикою соціалістичного будівництва. В процесі навчальної роботи вони ознайомлюють дітей з яскравими подіями й фактами нашого соціалістичного будівництва, висвітлюють значення науки та техніки для нашого будівництва, навчають

застосовувати ті чи інші їх положення для розв'язування певних конкретних завдань, вміло протиставляють факти нашого вільного, щасливого життя темному, тяжкому дореволюційному минулому, життю трудящих і їх дітей в сучасних капіталістичних країнах.

Робота в школі відкриває найширші можливості для виховання дітей у цьому напрямі. Наслідком виховної роботи в цьому напрямі є те, що учні свідомо ставляться до навчання і правильно розуміють його основні цілі та завдання. В письмовому творі на тему «Як я та мій клас виконуємо заповіт В. І. Леніна: щоб стати комуністом, треба вчитися, вчитися і вчитися», — учні так висловлюються з цього приводу:

«Я хочу вчитися на відмінно, щоб у майбутньому стати справжнім комуністом. Без знань соціалізму не збудуеш» (6 клас).

«Я вчуся добре, а буду вчитися ще краще, бо це є головне в моєму житті: без цього я не зможу брати участі в соціалістичному будівництві» (7 клас).

«Моя мета стати в майбутньому комуністкою й, щоб дійти до цієї мети, щоб стати свідомим будівником соціалізму, я вчуся» (8 клас).

«В нашій країні всі вчать, нам потрібні розумні, освічені люди, і я теж хочу бути освіченою людиною, бо так я принесу найбільшу користь нашій соціалістичній батьківщині» (10 клас).

Ці висловлення показують, що основним мотивом, яким керуються наші учні в навчальній роботі, тією метою, до якої вони прагнуть, є участь в соціалістичному будівництві нашої країни, бажання принести найбільшу користь нашій соціалістичній батьківщині. Вони хочуть бути на передових позиціях боротьби за соціалізм, бути її натхненниками, організаторами і найкращими виконавцями її завдань.

Характерно, що, говорячи про цілі й завдання своєї навчальної роботи, наші учні виявляють великий оптимізм і впевненість у своєму майбутньому. Цю впевненість дає їм усвідомлення того, що Сталінською Конституцією громадянам СРСР повністю забезпечено право на освіту, право на іграцію і необмежені можливості щодо вибору фаху і набування певної кваліфікації. Наші учні ясно усвідомлюють, що всі дороги в китті перед ними відкриті.

Але поруч з основною масою учнів, які добре розуміють мету своєї праці, є поодинокі учні, яким цього розуміння бракує. Це видно хоч би з того, як вони висловлюються про цілі та завдання своєї роботи в школі. Вони пишуть: «я вчуся, щоб не залишитися на другий рік»; «щоб не було неприємно, коли тебе запитують, а ти не знатимеш»; «я вчуся, щоб скоріше закінчити школу»; «щоб стати освіченою людиною, бо без науки не проживеш» і т. д. В цих висловлюваннях не помічаємо тієї високої ідейності, комуністичної цілеспрямованості, яка характерна для основної маси учнів. Не уявляючи добре перспектив своєї навчальної роботи, ці учні зводять її основні завдання до моментів вузько утилітарного порядку.

Учителі та класні вихователі вказують, що ці учні не виявляють достатньої наполегливості, акуратності та старанності у виконанні навчальних завдань, не акуратно відвідують школу, запізнюються на уроки, порушують порядок під час уроків, а разом з тим беруть малу участь у громадській роботі.

На жаль, ті вчителі та класні вихователі, з якими ми провадили розмови про цих учнів, мало дбають, щоб виявити справжні причини їх незадовільної успішності та поведінки. Вони найчастіше вбачають ці причини в від-

сутності інтересу, охоти до навчання, в небажанні вчитися і т. д., не помічаючи того, що в своєму аналізі вони нічого не з'ясовують. А між тим, самі учні в своїх творах часто вказують на те, чого саме бракує у виховній роботі школи по цій лінії. Вони пишуть: «Щоб учні краще вчилися, треба, щоб учителі частіше говорили їм про їх майбутнє життя і щоб роз'яснювали їм перспективи майбутнього» (10 клас).

«Щоб учні краще ставилися до навчання, треба добре вивчати Сталінську Конституцію, щоб учні краще усвідомили, яке щасливе життя дала нам комуністична партія» (7 клас).

Усвідомлення учнями завдань та цілей своєї навчальної роботи, їх політична свідомість, ідейність, комуністична спрямованість залежить, насамперед, від роботи вчителів. Виховання цих якостей у наших учнів також чималою мірою залежить від роботи класних вихователів, комсоргів, піонерських та комсомольських організацій при школах. Цьому сприяє також усе наше повнокровне, багатогранне, барвисте життя. На власному досвіді, з прочитаних книжок та розмов, через кіно, радіо, пресу і т. д. наші учні доводяться про величезні досягнення соціалістичного будівництва, про героїські подвиги найпередовіших людей нашої країни, про найяскравіші події внутрішнього та міжнародного життя та ін. Все це допомагає їм усвідомлювати себе, як майбутніх будівників соціалізму, і відповідним чином ставитися до своєї навчальної роботи в школі. Але це не зменшує відповідальності школи і зокрема вчителя за цю роботу.

Перед школами стоїть завдання більше уваги приділяти вихованню учнів у цьому напрямі. Треба, щоб учителі та класні вихователі ширше, повніше і глибше використовували у своїй роботі ті

матеріали, що їх в необмеженій кількості постачає наше соціалістичне будівництво. Треба, щоб учні ширше обізнавалися з нашими досягненнями в різних галузях, з найважливішими подіями нашого внутрішнього і міжнародного життя, з роботою кращих, передових людей нашої країни, з перспективами, які відкриваються перед трудящими нашої країни, і зокрема перед молоддю, в міру нашого наближення до побудови безкласового комуністичного суспільства. Ці матеріали треба пов'язувати з навчальним матеріалом, треба використовувати і спеціально, порядком агітаційно-масової роботи по лінії комсомолу та піонерорганізації, в гуртках, в учнівській пресі і т. д. Піднесенню цієї роботи може допомогти також безпосередня посильна участь наших учнів у практиці соціалістичного будівництва: участь учнів старших класів в роз'ясненні Сталінської Конституції, в роботі по ліквідації неписьменності та малописьменності і т. д. Ця ділянка роботи в ряді шкіл, наляканих лівацькими перекрученнями, які мали місце в минулому, майже зовсім занехаяна, а між тим вона дуже важлива і може мати велике значення при вихованні політичної свідомості учнів, їх ідейності та комуністичної цілеспрямованості.

Важливою передумовою для виховання соціалістичного ставлення до праці в наших учнів є також виховання в них інтересу, любові до навчання, бажання вчитися, весь час працювати над поповненням своїх знань, не заспокоюючись на досягнутих уже успіхах. Для того, щоб учні вчилися добре, необхідно, щоб вони хотіли і любили вчитися, ставилися до своєї праці з пошаною. Праця над засвоєнням навчаль-

ного матеріалу повинна стати потребою в їх щоденному житті, вони повинні радіти кожному своєму успіхові і жалкувати про кожну невдачу. Виховання інтересу та любові до навчання створює ті внутрішньо-психологічні передумови, при яких властиві учням активність та допитливість знаходять максимальне виявлення. В поєднанні з усвідомленням завдань та цілей шкільної праці вони являються тими внутрішніми стимулами, які спонукають учнів вчитися наполегливіше, ретельніше, старанніше, сприяють розвиткові їх ініціативи та творчості, породжують стремління шукати відповіді на питання, які виникають при засвоєнні основ наук і т. д. Розуміючи важливість цих моментів, найкращі педагоги докладають багато зусиль, щоб реалізувати їх у своїй навчально-виховній роботі.

Досвід нам показує, що виховання в учнів інтересу до навчання, любові до нього, охоти працювати залежить від учителя. Працюючи з дітьми систематично, протягом довгого часу, вчитель, коли він добре провадить свою роботу, може зацікавити учнів і викликати в них охоту та пошану до праці.

Можливості реалізації цього завдання заховуються, насамперед, в моральному авторитеті вчителя, в його ставленні до своєї педагогічної роботи, в щирості його намірів добитися найвищих показників у своїй навчально-виховній роботі.

Учитель мусить у всій своїй роботі показати учням, що він сам цікавиться своєю працею, любить її, ставиться з великою повагою до науки, до знання. Байдужі, формальне ставлення вчителя до своєї роботи не може пройти непоміченим для учнів, як би він його не приховував. Учнівська аудиторія в цьому відношенні дуже чутлива. Веселий, життєрадісний

настрій учителя, його інтерес та любов до праці з такою ж легкістю передаються учням, як і його пригніченість та сумовитість, байдужість і зневага до праці.

Учитель повинен щиро радіти кожному успіху кожного учня. Це значною мірою допоможе йому добитися відповідного ставлення до навчання і з боку учнів.

Виховання в учнів інтересу й любові до навчання великою мірою залежить від методики роботи вчителя, від його уміння доводити зміст навчального матеріалу до свідомості учнів. Учитель, що добре готується до уроків і вміє яскраво, образно, цікаво подавати матеріал на уроці, весь час тримає своїх учнів в напружено-робочому стані, мобілізує для роботи всю їх увагу, думку й волю, що створює сприятливі передумови для виховання та зміцнення цих психічних процесів. При такій роботі учневі ніколи й нікуди відволікатися, бо нічого цікавішого за те, що подається на уроці на цей час, він собі в класі не знайде; та коли б він і спробував пошукати, то інші учні, які захопилися викладанням, не дозволять заважати їм слухати. Цікаве викладання породжує інтерес до самого змісту навчального матеріалу, виховує в учнів нестримне бажання більше знати і створює внутрішньо-психологічні передумови для задоволення цього інтересу.

Отже, при цікавому викладанні не лише збільшуються знання учнів, а й формуються ті нові якості, які спонукають їх до наполегливості, акуратності, старанності і певної дисциплінованості в роботі.

Ці якості формуються в міру того, як навчальний матеріал усе більше, повніше й глибше усвідомлюється учнями, починає використовуватися в практиці щоденного життя, при розв'язуванні інших шкільних завдань і т. д. Буває іноді так, що та чи інша дисципліна чи її певний розділ

спочатку не сподобається учням і цікавість до них виникає лише після того, як учні набудуть певну суму знань, умінь та навичок. Це зобов'язує вчителя забезпечувати систематичний контроль над тим, щоб в класі не було жодного учня, який би своєчасно й акуратно не опрацював весь потрібний матеріал. Адже, якщо неопрацьованого, незасвоєного своєчасно матеріалу в того чи іншого учня назбирається чимало, він не зможе вивчати новий матеріал, він не буде цей матеріал розуміти. Така методика роботи дасть повну гарантію в тому, що учні раніше чи пізніше зацікавляться навчальним матеріалом і будуть опрацювати його з інтересом, без постійного нагадування. В учнів виховується звичка працювати над матеріалом систематично, день-у-день, свідомість необхідності працювати стане потребою працювати.

Відомо, що в масі своїй наші учні люблять школу, люблять вчитися і з великим інтересом ставляться до своєї навчальної роботи.

Ось як, наприклад, пишуть про своє ставлення до навчання учні старших класів:

«Я люблю вчитися, я люблю школу і свій клас»; «я дуже люблю вчитися, у мене є великий інтерес до того, щоб усе знати», «я ходжу до школи з великою охотою, бо там дуже цікаво, там щодня узнаєш все нове й нове»; «я вчуся і буду вчитися, бо це найголовніше в моєму житті»; «я вчуся, бо, на мою думку, найцікавіше в світі це вчитися, щоб усе знати і все вміти робити» і т. д.

В значній частині учнів ці висловлювання доповнюються перелікомлюбимих шкільних предметів. Учні пишуть: «я люблю вчитися і особливо люблю географію та історію, мені цікаво, як жили і зараз живуть люди в різних країнах»; «я дуже багато працюю, але

мені не важко, бо я люблю вчитися; я особливо захоплююся математикою та фізикою»; «мені цікаво вчити все те, що пов'язано з технікою»; «я люблю займатися природознавством, особливо читати книжки, де говориться про тварин» і т. д.

Ці висловлення ще не дають нам підстав для висновків про сталість, глибину та обсяг інтересів учнів у навчальній роботі. Вони не показують і того, в якій мірі ці інтереси реалізуються на практиці. Але вони свідчать, що інтереси до навчання безсумнівно є в величезній більшості наших учнів. Використовуючи ці інтереси, поширюючи і поглиблюючи їх, школа може зробити дуже багато для того, щоб виховати соціалістичне ставлення до навчання учнів. Цього і досягають ті вчителі, які знають особливості своїх учнів і вміють використовувати їх в навчально-виховній роботі.

Але далеко не всі вчителі в такій мірі, як це потрібно, вміють зацікавити учнів навчальною роботою і добиватися у них відповідного ставлення до виконання шкільних завдань. Ми часто чуємо від учителів нарікання, що учні нібито не цікавляться шкільною роботою і не люблять вчитися. Цей мотив наводиться деякими вчителями для пояснення неуспішності або відставання учнів. В якій мірі ці нарікання мають під собою поважні підстави?

В навчальній роботі ми іноді справді зустрічаємо учнів, які виявляють певну незацікавленість до того чи іншого предмета і не приділяють йому в зв'язку з цим достатньої уваги. У одних учнів ця нелюбов виявляється у відношенні до задач, в інших до граматичних вправ, ще в інших до фізики чи біології і т. д. Ці факти ніби показують, що нарікання вчителів на учнів мають деякі підстави. Але глибше їх вивчення приводить нас до висновків, що ця нецікавість,

нелюбов учнів до певної дисципліни має завжди інші причини. Яскравою ілюстрацією цього положення являються відомі всім факти про те, як змінюються інтереси і ставлення учнів до того чи іншого шкільного предмета, коли вони переходять від малоозброєного вчителя до іншого, який стоїть на висоті педагогічної майстерності. Ми знаємо також, що іноді учні якогось певного класу мають нижчу успішність з предметів легших для засвоєння і вищу успішність з предметів важчих.

В основі нецікавості учнів до певної дисципліни часом лежить інша сутня причина, а саме: неуміння вчителя підмити, коли в учня виникає певна трудність при опрацюванні матеріалу, якої він сам не може подолати. Відсутність індивідуальної допомоги учневі в такий момент може бути причиною втрати цікавості до певного матеріалу, навіть негативного до нього ставлення.

Опитуючи учнів 2 та 3 класів, на яких вказали вчителі, як на таких, що не вміють і не люблять розв'язувати арифметичних задач, ми почули таке: «я не люблю задач, я їх не хочу робити, бо вони важкі»; «я більше люблю приклади в стовпчики, бо задачки важкі, я їх не можу рішати»; «мені найтрудніше в арифметиці ті задачі, які написані словами з запитаннями, я їх не люблю, бо не розумію, а приклади враз вираховую»; «я арифметику люблю, все б робив, тільки задачки мені важкі; я хочу знати всі задачки, а ніяк не можу їх робити» і т. д.

Ці прості мотивації учнів показують, що тут справа не в учнях, а в учителях. Ці учні не цікавляться задачами не тому, що їм взагалі не властиві інтереси до розв'язування задач, а тому, що вони наштовхнулися на нові для себе труднощі і, не одержавши своєчасно достатньої допомоги від учителя чи когось іншого, не

могли з ними впоратися, поступово втратили впевненість у своїх силах і бажання працювати над цим арифметичним матеріалом.

Фактів, подібних до наведених, в практиці наших шкіл є ще досить багато. Вони незаперечно доводять, що інтерес, любов учнів до навчання, до певної дисципліни насамперед залежить від самого вчителя.

Слідуючою важливою умовою для виховання соціалістичного ставлення до навчання у наших учнів є виховання в них свідомої робочої дисципліни, виховання наполегливості, акуратності та сумлінності в роботі, виховання відповідних звичок та умінь працювати.

Всі ми добре знаємо, як багато важить, щоб учні працювали над своїми завданнями систематично, день-у-день, не відсовували їх виконання надалі, щоб вони керувалися при цій роботі не хвилининими настроями, а почуттям обов'язку, щоб кожному розпочату справу вони вміли доводити до кінця, не зважаючи на перешкоди, які зустрічаються при її виконанні. Але ці якості не виникають самі собою, їх треба виховувати. Своєю щоденною наполегливою працею вчитель мусить домогтися того, щоб його учні не лише усвідомлювали важливість своєї навчальної роботи, а й вміли керуватися цим усвідомленням при виконанні всіх домашніх та класних завдань, вміли працювати з власної ініціативи, без нагадування, щоб свідомість необхідності праці стала у них потребою, звичкою працювати.

Молоді, якій доведеться завершувати справу побудови комунізму і жити в комуністичному суспільстві, максимальною мірою по-

винні бути властиві ті якості, які робітничий клас, керований комуністичною партією, виробляв у собі протягом десятків років до революції і під час самої революції. До цих якостей, як вказує В. І. Ленін, належать і «витримка, наполегливість, готовість, рішучість і вміння сотні раз випробувати, сотні раз виправити і щоб то не стало добитися мети»¹.

На потребу виховання цих якостей у наших трудящих, зокрема у молоді, неодноразово вказує і великий продовжувач справи В. І. Леніна — Й. В. Сталін. У своєму привітанні туркменським вершинам він говорить: «Тільки ясність мети, наполегливість в справі досягнення мети й твердість характеру, що ламає всі і всякі перешкоди, — могли забезпечити таку славу перемогу».

В нашій школі є багато вчителів, учні яких мають високі показники як по лінії засвоєння основ наук, так і по лінії свідомої робочої дисципліни, умінь та звичок працювати. Вивчаючи досвід їх роботи, ми бачимо, що вони досягають цього, реалізуючи окремі завдання виховання під час засвоєння учнями основ наук. Виховання всіх потрібних для успішності роботи учнів якостей, як, наприклад, систематичність у роботі, наполегливість, акуратність, сумлінність при виконанні завдань та ін., вони забезпечують в самій методиці викладання, шляхом чіткого, зрозумілого подання учням навчального матеріалу, чіткого визначення завдань для класної та домашньої роботи, неухильною, систематичною перевіркою їх виконання й ін. Ці вчителі приділяють багато уваги тому, щоб завжди на уроках був відповідний лад та порядок, щоб учні не заважали один одному працю-

¹ «Твори», Партвидав, т. XXV, ст. 142.

вати, щоб не було серед учнів підказування та списування, щоб на уроках вони займались лише ділом, а не сторонніми справами й ін. Всю їх роботу характеризує спокійна витриманість, увага до найменших дрібниць навчально-виховного процесу і повна відсутність лібералізму у вимогах до учнів та в оцінках успішності. Вони добре знають своїх учнів, знають сильні та слабкі сторони кожного з них і вміло використовують ці свої знання, індивідуалізуючи навчальні та виховні впливи. Пильно придивляючись до роботи цих учителів, ми помічаємо, що кожний свій захід вони зорієнтовують не лише на те, щоб дати учням знання основ наук, а й на те, щоб заохотити їх до роботи, навчити працювати самостійно, виховати відповідні уміння та звички і т. д.

В наших школах таких учителів є багато. Про наслідки їх роботи свідчать ті сотні тисяч і мільйони учнів нашої школи, які по-соціалістичному ставляться до навчання. Ось як вони оцінюють свою власну навчальну роботу та успішність:

«Я вчуся добре, у мене лише 4 «добре», а останні «відмінно». Я допомагаю вчитися іншим учням і своєму маленькому братикові. Поведінка у мене теж добра. Тому я вважаю, що виконую заповіт В. І. Леніна» (5 клас).

«Я вчуся добре, маю оцінки «відмінно» та «добре». Всі завдання виконую сумлінно, над уроками працюю старанно, читаю хуждожно літературу, працюю в гуртках. Дисципліна в мене добра. Я буду вчитися і вчитися. Я багато в школі узнала нового і ще більше узнаю, коли буду вчитися далі» (6 клас).

«В тому році я вчився на «відмінно». В цьому році я теж докладаю всіх зусиль, щоб закінчити школу на «відмінно» і доб'юся цього. Я сиджу довго вечора-

ми, щоб ліквідувати прориви минулого. Я вважаю, що заповіт Леніна виконую» (10 клас).

Важливо зазначити, що, відповідаючи на це питання, учні беруть до уваги не лише добру та відмінну власну успішність, а й певну роботу по піднесенню успішності всього класу, добру дисципліну та поведінку, сумлінне виконання певних громадських завдань, розумний, культурний відпочинок і т. д.

Що ж іншим учням заважає працювати подібно до того, як працюють учні-відмінники і мати відповідну до своєї праці успішність? Часткову відповідь на це питання дають їх власні оцінки своєї навчальної роботи та успішності. Ось що вони пишуть з цього приводу:

«Я вчуся посередньо, а могла б вчитися відмінно. Я мало готую уроки, не читаю книжок. Мені заважають також розмови товаришів на уроках» (5 клас).

«Я міг би вчитися на «відмінно», а вчуся на «добре», бо трохи лінуюсь» (7 клас).

«Я вчуся посередньо, беру участь у роботі загону, гуртків. Я міг би вчитися багато краще, якби виявив більше наполегливості» (7 клас).

«Я вчуся не так, як би міг вчитися. Я мало працюю над собою і не уважно ставлюся до шкільних завдань» (8 клас).

«Я вчуся недостатньо, хоч усі матеріальні і моральні передумови до цього є. Основна причина — легковажне ставлення до навчання» (9 клас).

Ми бачимо, що це учні, які не задоволені своєю успішністю. В основі цього незадоволення лежить усвідомлення того факту, що їх успіхи при бажанні могли б бути значно кращими.

Вони дорікають собі за недостатню наполегливість, за лінощі, за легковажне ставлення до навчання, за недостатню організованість та ін. І це дорікають собі

учні з добрими і посередніми оцінками. Вони почувають, що могли б учитися краще, і не вчать тільки тому, що недостатньо працюють над собою.

В розмовах з учителями та класними керівниками з приводу цих учнів, ми почули такі їх характеристики: «Здібний хлопець, міг би вчитися на «відмінно» та трохи лінується»; «Хлопець обдарований, розумний, але недисциплінований, часто не готує завдань»; «Загалом хороший учень, міг би бути відмінником, якби доклав більшої старанності та наполегливості» і т. д. Ці характеристики, звичайно, не вичерпують суті справи, але в основному вони вірні.

Цим учням заважає вчитись краще, ніж вони вчать, брак відповідної робочої дисципліни та організованості. Усвідомлюючи завдання та цілі своєї навчальної роботи, вони не завжди вміють керуватися цією свідомістю при виконанні шкільних завдань.

На це не зважають деякі вчителі. Здебільшого вчителі задовольняються знаннями цих учнів і не вживають відповідних заходів для дальшого піднесення їх успішності, чого можна було б добитися пильнішим контролем над їх навчальною роботою, ретельнішою і систематичнішою перевіркою виконання ними домашніх та класних завдань і т. д. Але неуважність до цих моментів і є якраз слабе місце в роботі значної частини вчителів.

Як же оцінюють свою навчальну роботу та успішність учні, що вчать погано? Вони пишуть:

«Я вчуся погано. Я часто не виконую домашніх завдань, не уважно сиджу на уроках і маю погану дисципліну» (5 клас).

«Я оцінюю свою роботу погано, бо маю погані оцінки. Я не уважно ставлюся до домашніх завдань, мало читаю книжок, мало працюю над собою» (6 клас).

«Я вчуся погано. Я часто не виконую домашніх завдань, а потім в класі переписую, щоб не було погано» (7 клас).

«Я вчуся погано. Я не приділяю достатньої уваги навчальній роботі» (9 клас).

Ці учні, як і ті, що їх висловлення ми наводили раніше, теж дорікають собі за лінощі, за невиконання домашніх та класних завдань, за погану дисципліну та поведінку.

Шукаючи причин їх неуспішності, деякі вчителі, як колись прихильники шкідливої псевдонауки педології, вдаються до розмов про «патологічну спадковість», «розумову відсталість» та «несприятливі побутові чинники», випускаючи з поля своєї уваги основний факт, а саме те, що цим учням, насамперед, бракує свідомого ставлення до навчання, інтересу, любові до праці, умінь та звичок працювати і т. д. В такій ситуації і найздібніший учень часом стає неуспіваючим і другорічником. Отже, основне завдання школи, вчителя полягає в тому, щоб виховати в учня свідомість, інтерес та любов до навчання, прищепити відповідні звички та уміння. У виховній роботі ряду шкіл на ці моменти звертають мало уваги.

Це виявляється, насамперед, в недостатності робочої дисципліни на уроках, в неумінні окремих учителів створити такі умови роботи в класі, при яких засвоєння учнями навчального матеріалу відбувалося б нормально. В окремих класах наших шкіл під час уроків стоїть галас, який відволікає від праці навіть найретельніших учнів.

Це виявляється далі в недостатності контролю з боку вчителя над тим, хто з учнів справді працює над засвоєнням навчального матеріалу, а хто нічого не робить або займається якимись сторонні-

ми справами, заважаючи працювати іншим.

Все це знижує якість навчально-виховної роботи і сприяє вихованню в учнів таких негативних рис, як неуважність, байдужість до навчання, лінощі, неакуратність у виконанні завдань, несумлінність, створює атмосферу, в якій легко культивується підказування та списування і т. д. Тому вчителю неухильно треба дбати, щоб усі його учні були під час уроку в напружено-робочому стані, в чеканні того, що їх робота щохвилини може бути перевірена і відповідним чином оцінена. Учителям пильно треба слідкувати за поведінкою учнів під час уроку і вимагати від усіх їх додержання дисципліни.

Окремі вчителі не забезпечують достатньою мірою й інших форм контролю над роботою учнів, зокрема, не перевіряють виконання домашніх завдань, учнівських щоденників, де ці завдання занотовуються і т. д.

Збираючи дані для висвітлення поставлених питань, ми переконалися, що і на сьогодні ще ці хиби в роботі окремих учителів посідають велике місце. Ось на які факти натрапили ми, наприклад, в одній з шкіл м. Радомишля.

Переглядаючи учнівські щоденники, ми помітили, що в багатьох учнів вони пошарпані, неохайні, брудні, записи в щоденниках теж неохайні, неграмотно поскорочувані, з грубими помилками і, нарешті, в записах учнями одного і того ж класу завдань для домашньої роботи на певний день є велика розбіжність. Ми порівняли записи в щоденниках на ІХІІ 1936 р. у багатьох учнів різних класів. Що ж виявилось?

В 5 класі в одного учня на ІХІІ з російської мови записано: «І склєнение», в другого — «вучити», а в третього нічого; з географії: в першого — «Форма земної пове.» (очевидно, поверхні — П. Ч.), у дру-

гого — «вучить 242 ст.» і в третього нічого.

В 6 класі в одного учня на ІХІІ з історії записано: «Повстання пролетар.», в другого — «Боротьба Марія з Сулою», і в третього — «від орг., арм. з «пролетарів» до повстання в Спартака»; з алгебри: в першого — «37 пр. і 40», в другого — «33, 33, 34, 34, 35» і в третього — «виріш. приклади з 32 до 35»; з української мови: в першого нічого не записано, в другого — «18 §», і в третього — «вправу 37 з книжки».

Про що говорять такі записи? Насамперед, про те, що учні не звикли до ведення своїх щоденників, не звикли до порядку і певної дисципліни у своїй роботі. По-друге, вони говорять про те, що завдання домашньої роботи вчителі дають похапцем, на ходу, не продумуючи, а учні так само похапцем їх записують. Потретье, вчителі не перевіряють щоденників, не виправляють їх, не вказують учням на непорядок і тим самим призвичаюють їх до неохайності, неакуратності й недисциплінованості в роботі. Таким чином, учнівські щоденники в цій школі з вини вчителів не виконують жодної з тих функцій, на яку вони розраховані.

Деякі вчителі недооцінюють той факт, що епізодичні прояви лінощів, неакуратності, неуважності, байдужості в навчальній роботі того чи іншого учня при певних умовах можуть вкорінитися глибше.

Неуважність окремих учителів до всіх зазначених моментів, безперечно, являється однією з причин низьких успіхів у навчанні значної частини учнів нашої школи, їх недисциплінованості та неуміння працювати над засвоєнням навчального матеріалу, з успіхом переборювати труднощі, які зустрічаються на цьому шляху.

Самі учні іноді помічають і вказують на це. Ось що пишуть

вони з цього приводу в своїх творах:

«На уроках арифметики учні розмовляють, не слухають учителя, а він на це не звертає уваги. Це і мені заважає працювати, і іншим учням, які хочуть вчитися».

«Щоб була добра успішність, треба, щоб учні добре слухали вчителів, а щоб вони слухали, треба, щоб учителі добре роз'яснювали. А це не всі роблять» (7 клас).

«Треба, щоб учителі весь час мали на увазі тих учнів, які порушують дисципліну та погано вчаться, а в нас буває якраз навпаки, вчителі їх дуже рідко запитують» (8 клас).

«В нашому класі є учні, які не хочуть вчитися й не слухають учителів. В цьому винні самі вчителі, які не вміють заставити поважати себе, не вміють заставити виконувати всі домашні завдання, не вміють виховати потрібної дисципліни» (9 клас).

«Учителі обмежуються добрими побажаннями, а треба, щоб вони примусили лінивих учнів працювати» (10 клас).

Як бачимо, критично ставлячись до своєї роботи, учні критично ставляться і до роботи своїх учителів, коли помічають в ній хиби. Не завжди ці їх критичні зауваження вірні. Але в багатьох випадках учні правильно відзначають найслабкіші місця в роботі окремих учителів.

Ми не можемо, звичайно, вимагати від учителя, щоб він свою навчально-виховну роботу будував, виходячи з вимог, побажань та настроїв учнів. Проте, вчителів слід уважно прислухатися до того, як оцінюють його роботу учні, як вони сприймають ті чи інші його методичні прийоми.

Так само уважно слід прислухатись учителям і до того, як учні оцінюють свою власну навчальну роботу та навчальну роботу своїх товаришів по класу. Адже, в масі наших учнів, як ми

бачили, є здорове стремління працювати краще і добиватися кращих наслідків. Вони радіють кожному новому успіхові в своїй роботі і в роботі свого класу.

Часто учні незадоволені роботою свого класу, відмічають у ній багато хиб, вважаючи, що їх клас робить далеко не все для того, щоб по-справжньому виконувати заповіт В. І. Леніна. Учні, наприклад, пишуть:

«Мій клас недостатньо виконує заповіт В. І. Леніна. Деякі учні розмовляють на уроках, не слухають учителів, читають книжки, їдять на уроках, вишивають, не виконують домашніх завдань, забувають зошити, підказують» (5 клас).

«Наш клас в цілому працює добре, але окремі учні лінуються вчитися. Ми багато робимо, щоб допомогти вчитися неуспіваючим учням і примусити вчитися лінивих. Поведінка в класі була погана, а тепер краща» (7 клас).

«Навчальна робота нашого класу недостатня. Майже всі учні мають добрі розумові здібності і гарні домашні обставини, але не використовують їх належною мірою. В деяких учнів помічається легковажність у ставленні до своїх обов'язків» (9 клас).

«Наш клас тепер працює напружено, але для деяких учнів це трохи запізно, бо раніше вони нічого не робили. Треба повторити матеріал попередніх років, і для багатьох це трудно, бо нас не навчили працювати самостійно» (10 клас).

Ми бачимо, таким чином, що і при оцінці навчальної роботи та успішності своїх класів учні не сходять з здорового шляху критики та самокритики, не вдаються до самовихваляння і сміливо викривають всі хиби в їх роботі.

Особливо гостро критикують учні тих своїх товаришів по класу, які своїм неухважним ставлен-

ням до навчання знижують успішність класу в цілому.

Борючись за передові місця для своїх класів, учні дбають не лише про себе, а про клас як певний колектив, до якого вони належать і за роботу якого несуть певну відповідальність. І тому одночасно з словами осуду на адресу тих своїх товаришів, які можуть добре працювати, але лінуються, вони дуже чуло, по-товариськи, підходять до тих учнів, яким важче дається засвоєння матеріалу і які у зв'язку з цим потребують певної допомоги.

Так само гостро критично ставляться учні до тих своїх товаришів, які вдаються до підказування на уроках, до списування, до підмінювання зошитів та ін., усвідомлюючи, що такі вчинки недостойні учнів радянської школи, що вони завдають їхній навчальній роботі великої шкоди. Учні в творах пропонують повести з цими явищами найрішучу боротьбу. Але в індивідуальних розмовах з'ясується, що і серед тих учнів, які висловлюються проти підказування та списування, є такі, що вдаються до цього в тих випадках, коли, як вони говорять, треба «виручити товариша» або самому уникнути неприємного «погано». Відповідаючи на прямо поставлене запитання, вони по щирості признаються, що їм важко зразу звільнитися від цих поганих звичок, хоч вони і розуміють усю їх шкідливість.

Ці факти показують, що самої

лише роз'яснювальної роботи серед учнів у цьому напрямі недостатньо. У ряді випадків ми тут маємо справу з звичкою, що вкорінилася і проривається іноді тоді, коли свідомість діє всупереч з нею. Очевидно, що поруч з роз'яснювальною роботою треба боротися за систематичне виконання всіма учнями шкільних завдань, себто боротися за ліквідацію самих умов, які це явище породжують. Треба утворити такі умови в роботі школи, при яких не буде ні потреби (всі учні систематично виконують всі свої завдання), ні можливості (пильніший контроль з боку вчителя, боротьба проти цього самих учнів) підказувати та списувати.

Всі наведені дані показують, що наші школи, вчителі, класні керівники, піонерські та комсомольські організації при школах мають найсприятливіші умови для того, щоб виховати в наших учнів соціалістичне ставлення до навчання. Ці умови полягають не лише в тому, що в нашій країні, як ні в якій іншій, має місце виключне піклування про дітей, про їх навчання та виховання, що заходами уряду та партії створені всі передумови для найкращої роботи школи та вчителя, а і в тому, що наші учні, в масі своїй, виявляють величезну любов до знання, бажання вчитися, усвідомлюючи, що це є їх обов'язок перед державою та партією, що в цьому є запорука їх найбільшій користі для соціалістичного будівництва.